Bureau voor Archeologie
advies en onderzoek

datum: 17-06-22
project: 2022021701 Meierijstad Schijndel Hoofdstraat 54-66 en Toon Bolsiusstraat 14-18

Cultuurhistorische quickscan Hoofdstraat 54-66 en Toon Bolsiusstraat 14-18, Schijndel

opsteller: 5.1.2.e (KNA Prospector)

datum: 17 juni 2022

Aanleiding

In het kader van een ruimtelijke ontwikkeling wordt een nieuw bestemmingsplan opgesteld voor de adressen Hoofdstraat 54-66 en de Toon Bolsiusstraat 14-18 te Schijndel, gemeente Meierijstad (fig. 1).

Binnen het plangebied bevindt zich een aantal woonhuizen en bedrijfsgebouwen. Aan de Hoofdstraat staan de volgende panden:

- Aan de Hoofdstaat onder nummer 54 staat een café uit 1968;
- Nummers 56 en 58A zijn een eengezinswoning uit 1890 die in 1923 in tweeën werd gesplitst;
- Nummer 60 is een pand uit 1905 in gebruik als winkel;
- Nummers 62 tot en met 66 betreffen een pand uit 1920, dat was opgedeeld in drie winkels. De percelen hebben een gemengde bestemming. Achter dit pand is in 2014 een bijgebouw gebouwd.

Aan de Toon Bolsiusstraat is de situatie als volgt:

- Nummers 14 en 16 zijn gevestigd in één pand met twee woonhuizen uit 1878.
- Nummer 16 A is een garage uit 1970.
- Nummer 18 heeft een industriële bestemming. Op het adres staan twee gebouwen; één uit 2009 aan de straat en de tweede uit 1968 in het westelijk deel van perceel.

Het perceel tussen de Hoofdstaat 62- 66 en Toon Bolsiusstaat 14-16 heeft een bedrijfsbestemming. Naast de Looierij staat een pand maar de bestemming van het perceel is onbekend. Het westelijk deel van het perceel op de Toon Bolsiusstraat is gedeeltelijk als tuin in gebruik. De rest van het terrein is verhard en in gebruik door het garagebedrijf.

Het plangebied ligt in bestemmingsplan ‘KomSchijndel 2013’. Dit bestemmingsplan is onherroepelijk vastgesteld op 9 oktober 2013. In het plangebied geldt de dubbelbestemming Waarde Archeologie 2. Dit betekent dat bij ingrepen met een omvang van meer dan 100 m^2 waarbij de bodem dieper dan 30 cm onder maaiveld wordt verstoord een rapport moet worden overlegd waaruit blijkt dat de archeologische waarde van het plangebied voldoende is vastgesteld.

In het bestemmingsplan zijn geen cultuurhistorische waarden vastgesteld. Wel ligt in het plangebied in de vrijwaringszone – molenbiotoop. Een molenbiotoop is een cirkelvormige zone met een straal van 400 meter rondom een traditionele windmolen, in dit geval de

beltkorenmolen 'Catharina'. De zone is van belang voor de vrije windtoetreding tot en afvoer van de molen alsmede het zicht op de molen. Dit houdt in dat de bouwhoogte van hoofdgebouwen op deze gronden niet hoger zijn dan de hoogte zoals ter plaatse is aangeduid, dan wel niet hoger dan de bestaande hoogte indien deze hoger is. Voor een gebied met een straal van 100 meter uit de as van de molen geldt dat de bebouwing niet boven de belthoogte uit mag komen. De belthoogte, in dit geval vier meter, geeft een indicatie van het oorspronkelijke bebouwingsbeeld rondom de molen. Een belthoogte die boven de omliggende bebouwing uitkomt garandeert een vrije windgang voor de molen. Het plangebied ligt ongeveer 80 meter van de molen. Volgens het bestemmingsplan mag geen onevenredige afbreuk worden gedaan aan het huidige en/of toekomstige functioneren van de molen als werktuig door windbelemmering en/of de waarde van de molen als landschapselement. Meerdere gebouwen in de directe omgeving komen boven de belthoogte uit. De molen is in de huidige situatie reeds ingebouwd en er staan veel obstakels die het regelmatig draaien van de molen en windvang hinderen, zoals de gebouwen met de apotheek en huisartsenpraktijken aan de Looierij.[1]

Vraagstelling

De volgende onderzoeksvragen zijn gebruikt:

- *Zijn er bekende cultuurhistorische waarden aanwezig, en zo ja, wat zijn daarvan de kenmerken?*
- *Indien cultuurhistorische waarden aanwezig zijn, wat is het effect van de beoogde ontwikkeling op deze waarden?*

Historische situatie

Het plangebied ligt op een dekzandrug in het zuidelijk zandgebied waarop de historische kern van Schijndel is gevestigd.[2] Het dorp Schijndel wordt voor het eerst in schriftelijke bronnen uit de 13e eeuw genoemd onder de naam "Skinle" of "Scinlre". De naam verwijst waarschijnlijk naar eikenschors dat werd gebruikt voor leerlooierij. De straatnaam "Looierij" ten noordwesten van het plangebied is waarschijnlijk een verwijzing naar de leerlooiers die in Schijndel hebben gewoond.[3] In het plangebied is echter van een looierij nooit sprake geweest.

De oudste gedetailleerde kaart van Schijndel is de Tiendkaart uit 1756 (fig. 2). Het plangebied ligt tussen de "Grootenweg" en "Holenwegh" en is onbebouwd; waarschijnlijk is het in gebruik als akker. Op het kadastraal minuutplan tussen 1811 en 1831 ligt het plangebied op de percelen 1030 tot en met 1033 en is in gebruik als bouwland (fig. 3). De percelen hebben volgende eigenaren:

- 1030: 5.1.2.e rietsnijder;
- 1031: 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e landbouwer;
- 1032: 5.1.2.e tapper (barman);
- 1033: 5.1.2.e bakker.

1 '*http://www.ruimtelijkeplannen.nl*'; Middelkoop, Bulder en Troost 2021
2 Ministeries | Ministerie van Economische Zaken 1992
3 Van der Sijs 2010; Heemkundekring Oud Schijndel

Ongeveer 80 meter ten noorden van het plangebied staat de ronde stenen beltkorenmolen “Catharina” uit 1837 (rijksmonument 33.564). Een beltmolen is een molen die op een natuurlijke of kunstmatig opgeworpen heuvel staat. In de molen werd koren gemalen.[4]

Aan de Hoofdstaat en Toon Bolsiusstraat worden tussen 1850 en 1900 een aantal panden gebouwd waarbij de oorspronkelijke landbouwstructuur verdwijnt (fig. 4 en 5). De gebouwen op de adressen Toon Bolsiusstraat 14 en 16 en de Hoofdstaat 56 zijn nu nog aanwezig in het plangebied. Het is mogelijk dat gebouwen zijn beschadigd tijdens de Tweede Wereldoorlog. De overige gebouwen worden in de loop van de 20e eeuw gerealiseerd (fig. 6).

4 Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2017

Cultuurhistorische inventarisatie

Voor de grondgebied van de voormalige is cultuurhistorische inventarisatie uitgevoerd in 2013. De kaart historisch landschap van de cultuurhistorische inventarisatie uit 2013 is weergegeven in fig. 7.

In 2015 is vervolgens een herijking uitgevoerd.[5] Belangrijkste doel was het inzichtelijk krijgen van de precieze redenen waarom specifieke gebieden, elementen of objecten hoog, gemiddeld of laag gewaardeerd werden.

Op de inventarisatie kaart uit 2015 ligt het plangebied op een open akker in een zone met kampontginningen (fig. 8). Deze ontginningen zijn meestal gevestigd op hoge, droge en voedselrijke gronden. De kavelgrenzen waren doorgaans niet zichtbaar en het beheer van het land werd voornamelijk geregeld door afspraken. Het dikke humeuze dek dat is ontstaan door het langdurig opbrengen van dierlijke mest en heideplaggen heeft eventuele oorspronkelijke hoogteverschillen afgevlakt. De open akker van Schijndel strekt zich uit vanaf het dorp richting het west-noordwesten en oost-zuidoosten.

De wegen over de akkercomplexen volgen doorgaans hoogtelijnen over de akker. Door het ontbreken van bebouwing en hoge vegetatie is de open akker geschikt voor windmolens, zoals de beltkorenmolen Catharina ten noorden van het plangebied.

Het plangebied ligt in de molenbiotoop van deze molen (fig. 7).[6] De biotoop is bepaald als een gebied in de vorm van een cirkel met straal 600 m gerekend vanaf de molen. Hoewel de molen in de bebouwde kom ligt is deze nog maalvaardig.[7] Doordat de open akker een droge locatie is nabij de historische kern is de akker geschikt voor naoorlogse bebouwing. Dit betekent echter dat de cultuurhistorische kenmerken van de akker grotendeels zijn verdwenen. De wegenstructuur is mogelijk een relict van de oorspronkelijke zandpaden.[8]

In het plangebied staan geen rijksmonumenten.[9]

Schijndel heeft geen rijksbeschermd dorpsgezicht.[10]

In het plangebied is één gemeentelijk monument aanwezig (fig. 9):[11]

- Het woonhuis op het adres Hoofdstaat 56 met bouwjaar 1890. In de inventarisatie van 2013 wordt het pand genoemd binnen het thema (steden)bouwkunst (nummer 23.1.073) en valt onder categorie 1. De monumentale status geldt alleen voor het hoofdgebouw en niet voor het later aangebouwde deel achter de woning.

De Hoofdstraat 58-58a grenst aan het pand met nummer 56 in het westelijk deel van het plangebied, maar is geen onderdeel van het plangebied. Dit pand is op de gemeentelijke monumentenlijst geregistreerd als een Neo-Barokke woning uit 1890 en valt ook onder categorie 1.

5 Keunen e.a. 2015
6 '*http://www.ruimtelijkeplannen.nl*'
7 Middelkoop en Bulder 2016
8 Keunen e.a. 2015
9 Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2017
10 Berkvens 2013
11 Gemeente Meierijstad 2018

Bovengenoemde panden waren ook al beschreven bij het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) dat in de jaren '80 en '90 van de 20e eeuw is uitgevoerd.[12] In de MIP database worden geen panden genoemd die hierboven niet ook al zijn genoemd.

De woonhuizen aan de Toon Bolsiusstraat 14 en 16 zijn volgens de inventarisatie van 2013 objecten van historische (steden)bouwkunst met een "redelijk hoge" cultuurhistorische waarde (nummers 23.1.141 en 23.1.142). Deze objecten zijn niet overgenomen op de gemeentelijke monumentenlijst.

In het plangebied zijn geen bekende militaire erfgoedwaarden aanwezig. De aanwezigheid van archeologische resten uit de Tweede Wereldoorlog, met name verschoten munitie, kan echter niet geheel worden uitgesloten gezien de gevechtshandelingen die in Schijndel hebben plaatsgevonden.[13]

12 SRE Milieudienst 2013; Berkvens 2013; Nationaal Georegister 2021
13 Stichting RAAP 2017; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2016; Berkvens 2013

Conclusie

- *Zijn er bekende cultuurhistorische waarden aanwezig, en zo ja, wat zijn daarvan de kenmerken?*

Het plangebied ligt tot en met de 18e eeuw in de open akker van Schijndel die in de tweede helft van de 19e eeuw bij de dorpskom is betrokken. Van het oorspronkelijke agrarische landschap is alleen het wegenpatroon als relict overgebleven. In het plangebied staat één gemeentelijk monument (de Hoofdstraat 56) en twee objecten van cultuurhistorische (steden)bouwkunst (de Toon Bolsiusstraat 14 en 16). Deze huizen aan de Toon Bolsiusstraat zijn niet opgenomen in de gemeentelijke monumentenlijst. Het plangebied ligt tevens in de molenbiotoop van de beltkorenmolen Catharina. De molen is reeds grotendeels ingebouwd; meerdere gebouwen in de directe omgeving komen boven de belthoogte van de molen uit.

- *Indien cultuurhistorische waarden aanwezig zijn, wat is effect van de beoogde ontwikkeling op deze waarden?*

Het wegenpatroon wordt niet aangepast bij de beoogde ontwikkeling.

Het gemeentelijk monument blijft behouden. Alleen de achterliggende aanbouw van recentere datering zal worden gesloopt. De objecten van cultuurhistorische (steden)bouwkunst zullen worden gesloopt; de staat van onderhoud van deze woningen is echter slecht.

Literatuur

Berkvens, R. 2013. '*Schijndels erfgoed 2013 Toelichting op de erfgoedkaart van de gemeente Schijndel*'. Gemeente Schijndel.

gemeente Meierijstad. 2018. '*Welstandsnota Meierijstad 2018*'. Gemeente Meierijstad. http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/XHTMLoutput/Actueel/Meierijstad/CVDR612208.html.

'*http://www.ruimtelijkeplannen.nl*'.

Keunen, L.J., C.J.B.P. Frank, S. Van der Veen en M.E.D. Lemmens. 2015. '*Tussen Aa-dal en Rooise Heide Herijking van het erfgoedbeleid van de gemeente Schijndel*'. RAAP-RAPPORT 2970.

Middelkoop, L., B. Bulder en R. Troost. 2021. '*Stichting Molendatabase*'. https://www.molendatabase.nl/index.php.

Middelkoop, Leo en Bert Bulder. 2016. '*Molendatabase*'. http://www.molendatabase.nl/.

Ministeries | Ministerie van Economische Zaken. 1992. '*Cultuurhistorisch GIS (CultGIS)*'. http://geodata.nationaalgeoregister.nl/cultgis/wms?

Nationaal Georegister. 2021. '*Monumenten Inventarisatie Project (MIP)*'. https://nationaalgeoregister.nl/geonetwork/srv/dut/catalog.search#/metadata/b18a0c7c-1120-414a-b023-68629c8a1da5.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. 2016. '*Kaart van verdedigingswerken, alle linies en stellingen*'. https://landschapinnederland.nl/bronnen-en-kaarten/militaire-landschapskaart.

———. 2017. '*Rijksmonumentenregister*'. *Cultureelerfgoed.nl*. https://cultureelerfgoed.nl/monumentenregister.

van der Sijs, N. 2010. '*Etymologiebank*'. http://www.etymologiebank.nl.

SRE Milieudienst. 2013. '*Erfgoedplan gemeente Schijndel 2013, bijlage 3: Overzicht van archeologische, cultuurhistorische en aardkundige monumenten en waardevolle gebieden in de gemeente Schijndel*'.

Stichting RAAP. 2017. '*Indicatieve Kaart Militaire Waarden (IKME)*'.

van de Weijer, Jan Francis. 1756. '*"Caarte Figuratief van het dorp Schijndel in Clampen" ofwel tiendkaart van geheel Schijndel,*'. https://proxy.archieven.nl/0/18D8E85935464056B28C521B3A1618E0.

Figuren

Figuur 1: Planschets.

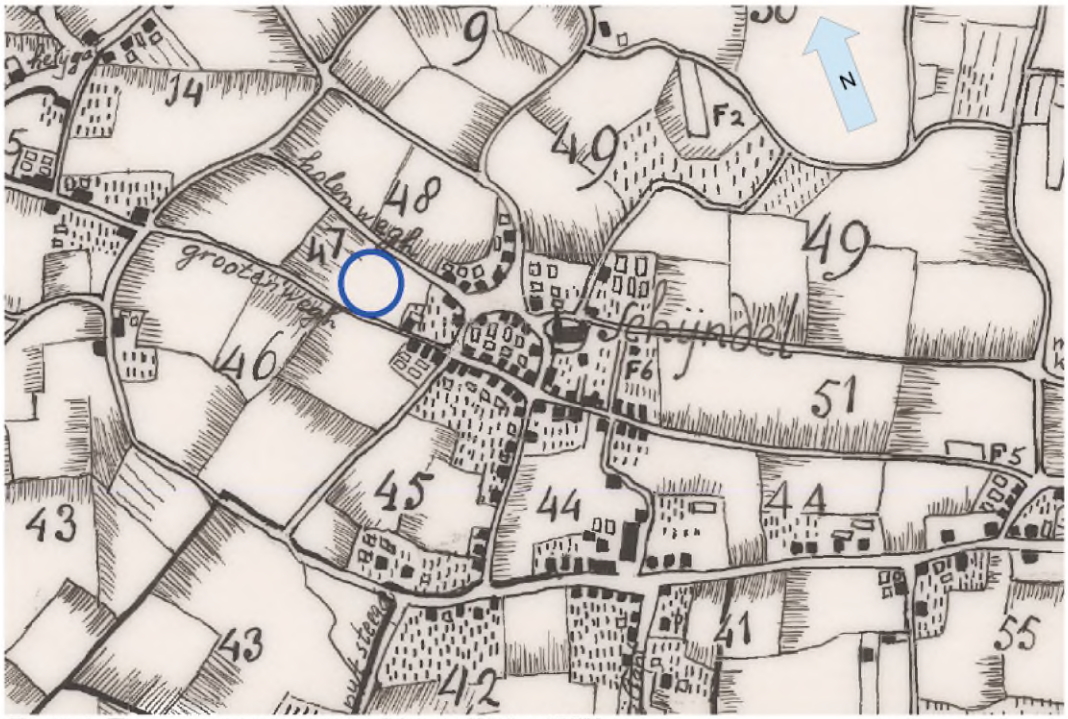

Figuur 2: Tiendkaart van Schijndel (Van de Weijer 1756).

Het plangebied ligt ongeveer in de blauwe cirkel.

Figuur 3: Kadastraal minuutplan van Schijndel, sectie A, blad 3 ("Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed" MIN10139A03.

Figuur 4: 608-2076-ST. MICHIELSGESTEL-1900.

Figuur 5: Topografisch militaire kaart 1850.

Figuur 6: 45D-1978-Boxtel / Schijndel / s-Hertogenbosch.

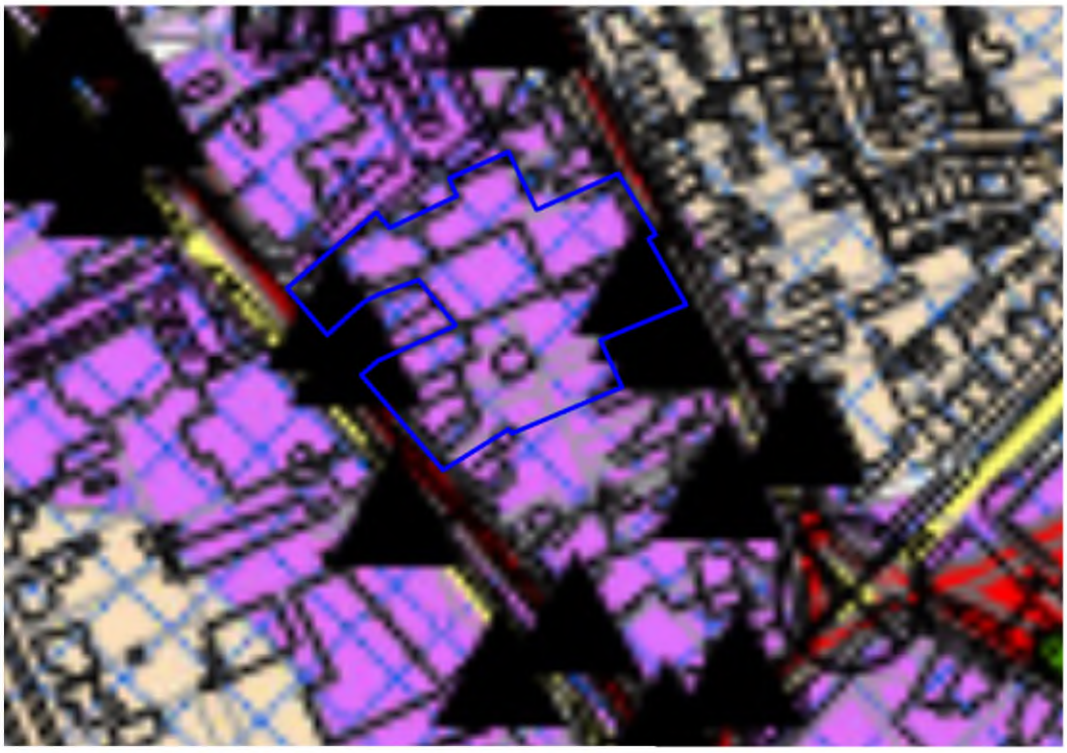

Figuur 7: Historisch landschap van de gemeente Schijndel (Berkvens 2013).

Figuur 8: Cultuurhistorische inventarisatie Schijndel (Keunen e.a. 2015).

Figuur 9: Welstandskaart (Gemeente Meierijstad 2018).

Figuur 10: Scheiding tussen het monumentaal pand op het adres Hoofdstraat 56 (rood) en de niet-monumentale aanbouw.